

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ФАКТОРНИТЕ ВЪЗДЕЙСТВИЯ ВЪРХУ ПАЗАРА НА ТРУДА И СОЦИАЛНАТА ЗАЩИТА В КОНТЕКСТА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ЦЕЛИ НА СТРАТЕГИЯ „ЕВРОПА 2020“

През септември 2017 г. излезе от печат новата книга на проф. д-р Васил Цанов, проф. д-р Георги Шопов, проф. д-р Искра Белева и проф. д-р Йордан Христосков¹ – утвърден в колегията авторски екип от Института за икономически изследвания при БАН, добре известен с професионалната си експертиза. Монографията е логично продължение на по-ранната публикация „Пазарът на труда и социалната защита в икономическото развитие на България (1990-2011)“,² като по този начин двете разработки обхващат близо 30 години от историята на развитие на изследваните сфери – обект на несекващото обществено внимание и интерес.

Още във въведението авторите аргументирано мотивират избраната тема, свързана с настъпилите по време на последната глобална финансово-икономическа криза и през посткризисния период коренни промени в състоянието на пазара на труда, доходите от труд и осигурително-защитната система, както и с необходимостта в тази неблагоприятна ситуация да бъдат изпълнени националните цели на България, разработени и приети в съответствие със Стратегията на ЕС „Европа 2020“.

Предложената тема е изключително актуална. Трудовоосигурителните права и социалната защита са сред основополагащите ценностни характеристики на състоянието и развитието на всяко общество. Наложителните реформи в социалната сфера вследствие на съществените промени в социално-икономическите отношения през последните години засягат всички слоеве от населението. Ето защо разработването и оптимизирането на целенасочена политика в анализираните области с оглед на изискванията на Европейската комисия през периода до 2020 г. предполагат научнообоснован експертен анализ на тяхното състояние и развитие и обективна оценка на реалните ограничители за изпълнението на поставените цели в средносрочна перспектива, причините за отклонение от тях и възникналите в резултат от това рискове. Поражда се необходимостта от изграждане на адекватни на реалните условия теоретични и практически насочени основи на рефор-

¹ Цанов, В., Г. Шопов, И. Белева, Й. Христосков (2017). Пазарът на труда и социалната защита на хоризонт 2020. С.: Изд. „Проф. Марин Дринов“, 288 с.

² Цанов, В., Г. Шопов, И. Белева, Й. Христосков, П. Луканова (2012). Пазарът на труда и социалната защита в икономическото развитие на България (1990-2011). С.: Изд. „Проф. Марин Дринов“, 332 с.

мите в социалната сфера, базирани върху комплексни научни изследвания. Последното предопределя дефинирания от авторите предмет на анализа, както и извеждането на основните цели, насочени към проучване на развитието на пазара на труда, на трудовите доходи на населението, на системите на социално осигуряване и социално подпомагане след 2008 г., тяхната оценка в контекста на кризисните и следкризисните социално-икономически условия, а също и очертаването на възможните ограничения пред реализацията на стратегическата рамка за развитието на всяка от посочените сфери през програмния период до 2020 г.

Веднага трябва да се отбележи, че набелязаните цели и формулираните изследователски задачи са изцяло изпълнени на високо теоретико-приложно равнище, качествено, прецизно и професионално. В противовес на политическата конюнктура, авторите задълбочено, логично и добросъвестно анализират действителното състояние на изследваните сфери и системи, оценяват техните основни характеристики през съответния период, нормативната и стратегическата рамки за развитието им, както и степента на тяхната адекватност с оглед наличието на специфични за всяка от изследваните области проблеми, а също и в контекста на хоризонт Европа 2020. От особено значение е, че в монографията са предложени конкретни научнообосновани мерки, механизми и политики за реформиране и/или оптимизиране на разглежданите обекти и са оценени реалните възможности за постигане на националните цели в рамките на Стратегията „Европа 2020“. По съдържание и форма направените предложения са подходящи за оперативно използване от страна на компетентните ведомства в съответните сфери.

Внимателният прочит води до констатацията, че логиката на всички раздели на монографията се основава върху изследване на правната среда и стратегическата рамка за функционирането на съответните сфери и системи; анализ на фактическото им състояние чрез проучване на характерните за тях динамика, структура, политики и механизми; дефиниране на рисковете пред развитието им в средносрочен и дългосрочен план, и накрая – детайлизирана оценка на ефектите от прилаганите държавни политики и на реалните възможности за постигане на набелязаните цели в европейски контекст и програмен период. Използваният логичен подход предполага извеждането във всяка глава на конструктивни, базирани на задълбочен научен анализ и на избрани измерители предложения за подобряване на политико-правната и инструменталната рамки с цел повишаване на устойчивостта и адекватността на съответните сфери на изследване.

Тук ще бъдат открити само по-важните резултати с висока обществена значимост, реализирани в отделните части на монографията.

В първа глава *„Пазарът на труда: стратегически цели, оценки и политики с хоризонт 2020“* (проф. И. Белева) е извършена оценка на ефективността на прилаганата активна политика на пазара на труда с фокус върху

насърчаване на икономическата активност чрез участие в заетостта на най-уязвимите групи – младежите и възрастните работници. Направени са конкретни предложения за нейното подобряване и целенасочване, както и за преодоляване на дублирането на бюджетни средства. Изведени са основните рискове, водещи до съществуващите диспропорции на пазара на труда – демографската криза, миграционните процеси, ниската готовност на системата на образованието да подготвя работна сила, отговаряща на нуждите на пазара на труда в квалификационно отношение.

Във втора глава *„Трудовите доходи на хоризонт 2020“* (проф. В. Цанов) чрез анализ и оценка на развитието и политиките на минимална и средна работна заплата, на диференциацията на трудовите възнаграждения по икономически сектори и дейности, формата на собственост, пол и в регионален аспект, на зависимостите между трудовите доходи и основните макроикономически показатели като БВП, производителност на труда, заетост и бедност са направени конструктивни препоръки за усъвършенстване на стратегията за развитие на доходите от труд до 2020 г. Главен акцент и важен принос на изследването е разработеният от автора проект на механизъм за определяне на минималната работна заплата, водещ до по-прецизното съвместяване на нейните социална и икономическа функции, което съответства на интересите на социалните партньори. Предложеният механизъм е апробиран чрез прилагане на използваните в него показатели и фактори за периода 2008-2016 г.

В трета глава *„Социалното осигуряване – еволюция в принципите, емпиричен анализ, реформи и перспективи на хоризонт 2020“* (проф. Й. Христосков) аргументирано е доказана политическата неадекватност на тълкуването и непоследователното прилагане у нас на историческите принципи на социалното осигуряване и на свързаната с тази система европейска политическа рамка, допринесли за ерозия на българската осигурителна система и за загуба на общественото доверие в нея. Чрез анализ на приходите, разходите и отделни качествени показатели на публичното осигуряване и на прилаганите политики, както и на развитието на допълнителното капиталово пенсионно осигуряване са изведени влошаващите се параметри на осигурителната система, водещи до нейната противоречивост и несигурност с проекция върху близкото бъдеще. От особено значение са разработените четири варианта (с два подварианта) за определяне и актуализиране на минималния осигурителен доход с цел да се въведе принципът на гъвкавост на неговия размер в процеса на договарянето му между социалните партньори, което ще позволи да се отчитат конкретните социално-икономически и макроикономически условия в страната и очакванията за промени в тях през всеки договорен период.

В четвърта глава *„Целевото социално подпомагане на хоризонт 2020: развитие, постижения, стратегически рамки и перспективи“* (проф. Г.

Шопов) избраният фокус на изследването – взаимно допълващите се програми за гарантиране на минимални доходи и за предоставяне на целеви помощи за отопление като основни схеми за целево социално подпомагане, напълно отговаря на засилените се вследствие на кризисната ситуация в България след 2008 г. социални проблеми, на необходимостта от ефикасни механизми за ограничаване на нарасналите мащаби на бедността и от активизирането на съответните политики в променените социално-икономически условия. В този контекст от значение за развитието на социалнозащитната система са предложенията на автора за възможни механизми за осъвременяване на гарантирания минимален доход с цел преодоляване на порочната практика на продължително замразяване на неговия размер, както и на липсата на адекватен механизъм за актуализирането му с ясно определена и обоснована периодичност, което ще позволи да се повиши устойчивостта на системата за целево социално подпомагане през различните стадии на икономическия цикъл. Висока оценка заслужава професионално извършеният анализ на концепцията за „енергийна бедност“, на нейния категориален апарат и мерките за защита. От съществено значение е и дискутирането по въпроса за възприемането на тази концепция в българските условия като автономен социален проблем, който, макар и свързан с други схеми за социално подпомагане, изисква да се прилагат самостоятелни целеви политики за социална защита на т.нар. уязвими в това отношение „клиенти“. Интерес представляват направените препоръки за избор на методика за определяне на обхвата на енергийната бедност. Чрез използването на т.нар. консенсусен метод е измерен и приблизителен съставен индикатор за равнището на „топлинната“ бедност в България в сравнение със средната в Европейския съюз, което е от значение за разработването на съответните национални стратегически рамки за борба с бедността.

Представеното изследване има неоспорими достойнства по отношение на съдържащите се в него изводи за състоянието и динамиката на пазара на труда и на социалнозащитната система съобразно актуалните промени в социално-икономическата среда в нашата страна, както и на аргументираните предложения за развитието и необходимите промени в четирите анализирани сфери, направени във всяка глава от монографията. В този смисъл тя може да бъде полезна за компетентните институции в сферата на оперативното управление чрез използването на представените в нея научни резултати при разработване на инструментите и механизмите на съответните политики.

На 18 октомври 2017 г. в Института за икономически изследвания при БАН беше организирано публично представяне на книгата с участието на представители на академичната общност, синдикалните и работодателските организации, както и на медиите. Изследваната тематика предизвика ожи-

вена дискусия с полемичен характер по широк кръг въпроси, свързани с анализирания в монографията проблеми, оценки и предложения, като:

- миграционни процеси и качество на работната сила;
- политика и механизми за определяне на минималните трудови и осигурителни доходи;
- коефициент на заместване на дохода от труд при пенсиониране;
- противоречия в трудовото законодателство и практики у нас;
- феномен „работещи бедни“ и нуждата от промяна на прилагания инструментариум за оценка и редуциране на техния брой;
- принос на социалните трансфери за намаляване на бедността и ефективност на държавните социални програми;
- необходимост в този контекст от засилване в бъдеще на качествения аспект при изследване на пазара на труда и социалнозащитната система, както и от извършване на оценки и анализи на икономическите и социалните неравенства в страната и др.

Общият извод от дискусията се концентрира върху наложителността от преразглеждане и реформиране на прилаганите през последните години социални политики и механизми в контекста на поставените цели за развитието на България.

Проявеният интерес към постигнатите в презентирания монография резултати и предизвиканата от тях конструктивна дискусия още веднъж доказват нейния актуален характер и научно-приложното ѝ значение.

Доц. д-р Алла Кирова